SÁMEDIGGI

Sámediggi
Ávjovárgeaidnu 50
9730 Kárášjohka

+ 47 78 47 40 00
www.samediggi.no
samediggi@samediggi.no

Arkiivaáššenr. 24/1465

Áššši	Gos	Goas
002/24	Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit	23.01.2024-25.01.2024
006/24	Sámedikki dievasčoahkkin	05.03.2024-08.03.2024
003/24	Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi	20.02.2024-23.02.2024

Duohtavuohta ja soabadeapmi - Váikkuhusat olbmuide

Áššeovddideapmi

Árvvoštallan

Sámediggeráđi mearrádusárvalus
Sámediggeráđi mearrádusárvalus
Sámediggi oaivvilda Duohtavuođa- ja soabahankommišuvdna duođašta bures dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa olmmošlaš váikkuhusaid. Sámediggi oaivvilda lea buorre vuođđu cealkit ahte dáruiduhttinpolitihkka ja čálgostáhta beahttin lea njuolgga ja eahpenjuolgga dagahan fáktoriid mat ain dál čuhcet sámiid dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja eallinkvalitehtii. Kommišuvdna muitala dáruiduhttinháviid birra, ja Sámedikki mielas lea dat buorre doaba čilget daid traumaid ja olmmošlaš váikkuhusaid maid ovttaskasolbmot guddet. Sámi servodat ges guoddá stuora dáruiduhttinvahágiid.

Áššit nu go veahkaváldi ja illasteapmi, ieššorbmenláhtten, vaššicealkámušat, vealaheapmi, eahpeluohttámuš ja gárrenmirkogeavaheapmi sáhttet belohahkii adnot eahpenjuolgga dáruiduhttinvahágin. Internáhttaeallin, čeardadutkan ja mánáidsuodjalusfuolla leat dáruiduhttima fáktorat mat leat dagahan dáruiduhttinháviid. Sámediggi lea válljen ovtta áššái čohkket máŋga dáruiduhttinhávi ja -vahága, daid viidodaga ja noađi dihte

oktiibuot min servodahkii. Sámediggi oaivvilda ahte adnojit olu buhtadeaddji doaibmabijut buhtten dihte dáruiduhttima háviid ja vahágiid.

Kommišuvdna čoahkkáigeassá dainna ahte dáruiduhttinpolitihka vahágat álbmogii berrejit dohkkehuvvot álbmotdearvvašvuođahástalussan sámi servodagain. Dasa lea Sámediggi ovttaoaivilis. Seammás dárbbašuvvo eanet máhttu ja buoret ipmárdus historjjálaš traumaid birra maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii. Dákkár máhttu lea áibbas dárbbašlaš go galgá njulget vahágiid ja eastadit vahágiid boahtteáiggis.

Kommišuvnnas lea čielga ávžžuhus buot servodatoassálastiide maidda sin guorahallan guoská, ahte sis lea alddiineaset sierra ovddasvástádus čoavdit iežaset historjjá ja práksisa. Sámediggi bivdá buot servodatoassálastiid geaidda dát ášši guoská čuovvut kommišuvnna ávžžuhusa.

Kommišuvnna doaibmabidjoárvalusat

Doaibmabidju 4.1: Kommišuvdna guorrasa Cealkinfriddjavuođakommišuvnna (NÁČ 2022:9) árvalusaide doaibmabijuid birra maiguin eastadit vaši ja vealaheami álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi lea ilus go Ráđđehus lea ráhkadišgoahtán doaibmaplána sápmelaččaid vealaheami vuostá, ja čujuha *Sábme jállui - Sámediggedieđáhussii dásseárvvu birra* (ášši 62/20) ja *Sámedikki doaibmaplánii sámevaši vuostá* (ášši 20/22). Sámediggi vuordá nannoset áŋgiruššama sámevaši vuostá, dan hámis ahte bohtet ollu doaibmabijut ja ođđa ruđat. Sámediggi čujuha maiddái Cealkinfriddjavuođakommišuvnna ávžžuhusaide viidáset dutkamii.

Doaibmabidju 4.6: Kommišuvdna lea, go lea viežžan persovnnalaš muitalusaid guoskevaš birrasiin, vásihan ahte rávisolbmuide váilu kultuvrralaččat ja gielalaččat gelbbolaš gearggusvuođačoavddus fáhkka, psykososiála doarjagii. Dál lea diekkár gearggusvuohta dušše mánáide. Kommišuvdna oaivvilda ahte lea dárbu sihkarvuođafierpmádahkii birrasiidda maidda dáruiduhttinpolitihkka guoská ja ahte dakkár gearggusvuohta lea erenoamáš dehálaš proseassain mat buvttihit soabaheami.

Sámediggi doarju árvvoštallama. Lea dárbu addit Sámi klinihkkii ja dan vuollásaš SÁNAG:i (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus - psyhkalaš dearvvašvuođasuddjen ja gárrendilledikšu) vejolašvuođaid ovddidit dikšunfálaldagaid sámi álbmogii, vai dat nanne sin barggu earret eará psyhkalaš buozalmasvuođa, ieššoardima ja gárrenmirkogeavaheami eastademiin. Dán ferte dahkat Sámi klinihka organiserema rievdadeami bokte, nu ahte dat čuovvu ILO konvenšuvnna 169 art. 25. Dasto ferte Sámi klinihkka oažžut mealgat eanet resurssaid sihke klinihkalaš bargui ja SÁNAG máhttobuvttadeapmái.

Doaibmabidju 5.1: Oassin Stuoradikki hálddašeami bearráigeahččamis berre álggahuvvot guorahallan váilevaš doibmiibidjama minoritehtapolitihkalaš suorggi mearrádusain.

Doaibmabidjoárvalus meannuduvvo oktasaččat pilára 5. áššis Njuolggadusaid doibmiibidjama birra. Sámediggi vuordá dán oktavuođas kártejumi das man muddui sápmelaččaid vuoigatvuođat, sihke Norgga lága ja álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid mielde, čuovvoluvvojit dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis. Dat guoská ovdamearkka dihte sámi pasieanttaid vuoigatvuhtii dásseárvosaš dearvvašvuođafálaldahkii, mánáid vuoigatvuođaide mánáidsuodjalusas, ja vuoigatvuođaide sápmelaččaide geat leat gillán veahkaválddi ja illasteami. Kártejumis ferte maid geahčaduvvon movt sirdin vuosttaš- ja nuppilinjabálvalusa gaskka doaibmá, ja sámi spesialistadearvvašvuođabálvalusa organiseren.

Doaibmabidju 5.6: Buhtten dihte váilevaš doibmiibidjama ja olahan dihte dásseárvosaš bálvalusaid oaivvilda kommišuvdna ahte lea dárbbašlaš nannet vuoruheami sihke bajásšaddan- ja oahpahussuorggis, ja dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggis suohkanlaš dásis. Erenoamážit dearvvašvuođasuorggis lea dehálaš ahte sápmelaččat ja kvenat besset atnit iežaset eatnigiela.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvalusa. Lea áibbas guovddážis ahte sápmelaččat ožžot ollašuhttot iežaset vuoigatvuođat gulahallat iežas gillii dearvvašvuođadoaimmahagas.

Doaibmabidju 5.7: Kommišuvdna oaidná dárbbu álggahit doaibmabijuid sihkkarastin dihte ahte sámi nissonolbmot ja mánát ollásit suodjaluvvojit ja sihkkarastojuvvot psyhkalaš, fysalaš ja seksuálalaš veahkaválddi vuostá.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, muhto áigu seammás deattuhat ahte maiddái sámi dievdoolbmot, seamma dásis go sámi nissonolbmot, vásihit veahkaválddi mihá eanet go ii-sámi dievdoolbmot. Dárbbašuvvojit maiddái doaibmabijut suodjalit sámi dievdoolbmuid veahkaválddis. Čujuhuvvo Sámedikki doaibmaplánii veahkaválddi vuostá sámi servodagain 2023–2025 (áššì 55/23). Sámediggi oaivvilda maid ahte lea dárbu evalueret Jasska-prošeavtta Divttasvuonas ja dan vuođul árvvoštallat viidáset čuovvoleami.

Doaibmabidju 5.8: Kommišuvdna árvala nannet kulturgelbbolaš iešsorbmeneastadeaddji doaimmaid.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama. Iešsorbmeneastadeapmi sámi birrasiin berre leat vuoruhuvvon bargu ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus. Lea guovddážis sihke nannet sámi kulturgelbbolašvuođa iešsorbmeneastadeaddji doaimmain olles Norggas, ja maid nannet SÁNAG našuvnnalaš iešsorbmeneastadeaddji doaibman.

Kommišuvnna árvalusat earret kapihttal 26 Doaibmabijut

Doaibmabidju: Dárbbašuvvo eambbo máhttu ja buoret ipmárdus dasa movt historjjálaš traumat mat bohtet dáruiduhttinpolitihkas leat čuohcan ja ain čuhcet kvenaid/norggasuopmelaččaid, vuovdesuopmelaččat ja sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, ja lasiha dan ahte deattuhit oppalaš máhttodárbbu. Lea dárbu eambbo dutkat buolvatraumaid, internáhttaeallima váikkuhusaid, internaliserejuvvon rasismma, rievdan mekanismmaid ja hearkivuođafáktoriid dáruiduhttima olis. Sámediggi háliida lasihit ahte lea dárbu eambbo dutkat oktavuođa dáruiduhttima ja gárrenmirkogeavaheami gaskka.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaivvilda ahte lea ágga guorahallat sáhttá go dábálaš vuoiggalašbuhtadusortnet adnot boahtteáiggis.

Sámediggi doarju kommišuvnna ávžžuhusa árvvoštallat vuoiggalašbuhtadusortnega sápmelaččaide ja kvenaide geat leat massán skuvlavázzima, vai eambbosat beasašedje ohcat das. Oassin das oaivvilda Sámediggi ahte buhtadussubmi berre lasihuvvot, ja doaibmat dainna lágiin ahte máksojuvvo sidjiide maid geat ovdal leat ožžon buhtadusa go leat massán skuvlavázzima nuppi máilmmisoađiáiggi. Sámediggi árvvoštallá ahte kommišuvnna čoahkkáigeassin, ahte ortnet lea leamašan buhtadeaddji sidjiide geat leat ožžon buhtadusa, ii doala deaivása buhtadusa vuollegis submi dihte. Sámediggeráđđi deattuha ahte lea dehálaš ahte dát áššì gieđahallojuvvo jođánit, dan dihte go dat olbmot geaidda guoská leat hirbmat guhká juo vuordán duohta buhtadusa.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaidná dárbbu eanet máhttui ja dutkamii sápmelaččaid ja kvenaid/norggasuopmelaččaid dárbbuid ja fálaldagaid birra geain lea doaibmavádjitvuohta

Sámediggi doarju doaibmabiju ja dovddasta ahte leat hástalusat dan ektui ahte leat duppalit minoritehta sámi servodagas. Dárbbašuvvo eambbo máhttu vealaheami, givssideami, vaššicealkámušaid, illasteami, psyhkalaš hástalusaid, bargoeallimii beassama ja demokráhtalaš oassálastima birra, ja hástalusaid birra olahit iežas giela ja kultuvrra.
Raporttas lea váilevašvuohta go ii leat dutkan man muddui stáhtalaš čálgopolitihkka sáhttá leat leamašan mielde dáruiduhttime minoritehta minoritehtaid. Ovdamearka dasa lea go sápmelaččat geain ledje doaibmanákcahedjoneamit sáddejuvvojedje erenoamášskuvllaide ja geaidde dáruiduhttin čuozai garrasit go eai beassan oahppat sámegiela, eai ge beaivválaččat doaimmahit sámi kultuvrra. Dan berre erenoamážit dutkat.

Doaibmabidju: Kommišuvdna árvala ahte Sámedikkit Norgga, Ruoŧa ja Suoma belde váldojuvvojit mielde davviriikkalaš ovttasbargui doaibmahehttehusaid ja doaibmanákcahedjonemiid birra, ja ahte báikegottit čadnojit buorebut ja lávgadet dan ovttasbargui.
Sámediggi doarju árvalusa.

Doaibmabidju: Dan dihte lea hui dehálaš loktet sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođa kriminálafuolahusas, ja erenoamážit sihkkarastit bálvalusfálliid gelbbolašvuođa.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi doarju maid kommišuvnna árvvoštallama ahte čearddalašvuohta ii fuomášuvvo doarvái bures go olmmoš váldojuvvo giddagassii ja oaivvilda ahte lea dárbu čielggadit movt čearddalašvuohta ja giellageavaheapmi sáhttet registrerejuvvot dakkár vugiin ahte persovdnasuodjalus áimmahuššojuvvo, ovdamearkka dihte sisaváldinságastallamis ovdal čohkkáma. Dat livččii maid dehálaš ahte Politiijadirektoráhtta dahje máŋga politiijabiire ja riidočoavdinráđit manašedje justiisasektora fierpmádatforumii.

Sámedikki doaibmabidjoárvalusat

Doaibmabidju: Iešsorbmema ja gárrenmirkogeavaheami eastadeapmi sápmelaččaid gaskkas ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus vuoruhuvvo

Sámediggi dovddasta ahte iešsorbmen ja gárrenmirkogeavaheapmi leat servodatváttisvuođat sámi servodagat, ja ahte dáruiduhttinvahágat sáhttet leat oassin sivas. Dan dihte lea stuora dárbu dasa ahte sámi perspektiivat váldojuvvojit mielde dan našuvnnalaš álbmotdearvvašvuođabarggus, mas sihke sámi historjá-, kultur- ja giellaipmárdus deattuhuvvojit.

Doaibmabidju: Nannet Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáža

Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáš láhčá SAMINOR 3 bokte diliid dasa ahte dutkat erenoamážit dáruiduhttima váikkuhusaid sámi álbmotdearvvašvuhtii. Dan oktavuođas oaivvilda Sámediggi ahte guovddážis lea stuora dárbu eanet dutkanjahkedoaimmaide, vai sihkkarastá ahte investeremat SAMINOR 3:i – máŋggaid jagiid ovddosguvlui – leat mielde háhkame ođđa máhtu sámi álbmotdearvvašvuođa birra.

Doaibmabidju: Nannet máhtu bonju sápmelaččaid birra ja sin dearvvašvuođafálaldaga

Sámediggi oaivvilda ahte dárbbašuvvo eanet máhttu ja dihtomielalašvuohta dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid birra bonjuide ja sin eallineavttuide dálá sámi servodagas. Diehtit ovdamearkka dihte ahte stáhta doaimmat boazodoalus leat rievdadan sohkabealrollaid ja bearašráhkadusaid, ja servodat ferte kártet makkár váikkuhus das lea leamašan sohkabealleidentitehtii ja seksuála orientašuvdnii. Lea maid dehálaš nannet dearvvašvuođafálaldaga bonju sápmelaččaide.

Doaibmabidju: Fágaidrasttildeaddji čielggadeapmi sámi statistihkaid nannema birra

Sámediggi deattuha ahte sápmelaččain lea oktasaš vuoigatvuohta oahppat iežaset álbmoga birra, ja ahte váilot statistihkat earret eará sápmelaččaid dearvvašvuođa birra. Sámediggi bivdá ovttas bargat Stuoradikkiin ja ráđđehusain čielggadan dihte movt dát statistihkkadárbu sáhttá gokčojuvvot práksisis.

Doaibmabidju: Čielggadit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi olbmobázahusaid ovddas

Sámediggi bivdá Stuorradikki álggahit čielggadeami dainna áigumušain ahte sirdit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi ásahusaide buot sámi olbmobázahusaid ovddas. Dan botta ferte Stuoradiggi fuolahit ahte universitehtamuseat vuoruhit daid olmmošresurssaid mat dárbbašuvvojit veahkkin ođđasishávdádanproseassain.

Doaibmabidju: Ásahit gáidduskonsultašuvdnaortnega sámegielat doaktáriiguin

Oallugiin eai leat sámi fástadoaktárat iežaset lagasbirrasis. Sámediggi oaivvilda dát ferte ásahuvvot, ja atná lunddolažžan addit Sámi klinihkkii dan barggu. Dasa fertejit ruđat maid addot.

Doaibmabidju: Eambbo dutkan mánáidsuodjalusa práksisa sámi mánáid guovdu

Sámediggi oaivvilda ahte adno eambbo máhttu sámi mánáid birra geat leat mánáidsuodjalusa hálddus, gávdnan dihte ožžot go ollašuvvat rivttiideaset sámi gillii ja kultuvrii. Lea hui dehálaš sihkkarastit ahte mánát eai dáruiduva go fuolaheaddji lonuhuvvo.

Sámediggeráđđi – dievasčoahkkináššit - 002/24

SRD - mearrádus:

Sámediggeráđi mearrádusárvalus

Sámediggeráđi mearrádusárvalus

Sámediggi oaivvilda Duohtavuođa- ja soabahankommišuvdna duođašta bures dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa olmmošlaš váikkuhusaid. Sámediggi oaivvilda lea buorre vuođđu cealkit ahte dáruiduhttinpolitihkka ja čálgostáhta beahttin lea njuolgga ja eahpenjuolgga dagahan fáktoriid mat ain dál čuhcet sámiid dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja eallinkvalitehtii. Kommišuvdna muitala dáruiduhttinháviid birra, ja Sámedikki mielas lea dat buorre doaba čilget daid traumaid ja olmmošlaš váikkuhusaid maid ovttaskasolbmot guddet. Sámi servodat ges guoddá stuora dáruiduhttinvahágiid.

Áššit nu go veahkaváldi ja illasteapmi, ieśsorbmenláhtten, vaššicealkámušat, vealaheapmi, eahpeluohttámuš ja gárrenmirkogeavaheapmi sáhttet belohahkii adnot eahpenjuolgga dáruiduhttinvahágin. Internáhttaeallin, čeardadutkan ja mánáidsuodjalusfuolla leat dáruiduhttima fáktorat mat leat dagahan dáruiduhttinháviid. Sámediggi lea válljen ovtta áššái čohkket máŋga dáruiduhttinhávi ja -vahága, daid viidodaga ja noađi dihte oktiibuot min servodahkii. Sámediggi oaivvilda ahte adnojit olu buhtadeaddji doaibmabijut buhtten dihte dáruiduhttima háviid ja vahágiid.

Kommišuvdna čoahkkáigeassá dainna ahte dáruiduhttinpolitihka vahágat álbmogii berrejit dohkkehuvvot álbmotdearvvašvuođahástalussan sámi servodagain. Dasa lea Sámediggi ovttaoaivilis. Seammás dárbbašuvvo eanet máhttu ja buoret ipmárdus historjjálaš traumaid birra maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii. Dákkár máhttu lea áibbas dárbbašlaš go galgá njulget vahágiid ja eastadit vahágiid boahtteáiggis.

Kommišuvnnas lea čielga ávžžuhus buot servodatoassálastiide maidda sin guorahallan guoská, ahte sis lea alddiineaset sierra ovddasvástádus čoavdit ieżaset historjjá ja práksisa. Sámediggi bivdá buot servodatoassálastiid geaidda dát áššì guoská čuovvut kommišuvnna ávžžuhusa.

Kommišuvnna doaibmabidjoárvalusat

Doaibmabidju 4.1: Kommišuvdna guorrasa Cealkinfriddjavuođakommišuvnna (NÁČ 2022:9) árvalusaide doaibmabijuid birra maiguin eastadit vaši ja vealaheami álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi lea ilus go Ráđđehus lea ráhkadišgoahtán doaibmaplána sápmelaččaid vealaheami vuostá, ja čujuha *Sábme jállui - Sámediggedieđáhussii dásseárvvu birra* (áššì 62/20) ja *Sámedikki doaibmaplánii sámevaši vuostá* (áššì 20/22). Sámediggi vuordá nannoset áŋgirušsama sámevaši vuostá, dan hámis ahte bohtet ollu doaibmabijut ja oađđa ruđat. Sámediggi čujuha maiddái Cealkinfriddjavuođakommišuvnna ávžžuhusaide viidáset dutkamii.

Doaibmabidju 4.6: Kommišuvdna lea, go lea viežžan persovnnalaš muitalusaid guoskevaš birrasiin, vásihan ahte rávisolbmuide váilu kultuvrralaččat ja gielalaččat gelbbolaš gearggusvuođačoavddus fáhkka, psykososiála doarjagii. Dál lea diekkár gearggusvuohta dušše mánáide. Kommišuvdna oaivvilda ahte lea dárbu sihkarvuođafierpmádahkii birrasiidda maidda dáruiduhttinpolitihkka guoská ja ahte dakkár gearggusvuohta lea erenoamáš dehálaš proseassain mat buvttihit soabaheami.

Sámediggi doarju árvvoštallama. Lea dárbu addit Sámi klinihkkii ja dan vuollásaš SÁNAG:i (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus - psyhkalaš dearvvašvuođasuddjen ja gárrendilledikšu) vejolašvuođaid ovddidit dikšunfálaldagaid sámi álbmogii, vai dat nanne sin barggu earret eará psyhkalaš buozalmasvuođa, ieśsoardima ja gárrenmirkogeavaheami eastademiin. Dán ferte dahkat Sámi klinihka organiserema rievdadeami bokte, nu ahte dat čuovvu ILO konvenšuvnna 169 art. 25. Dasto ferte Sámi klinihkka oažžut mealgat eanet resurssaid sihke klinihkalaš bargui ja SÁNAG máhttobuvttadeapmái.

Doaibmabidju 5.1: Oassin Stuoradikki hálddašeami bearráigeahččamis berre álggahuvvot guorahallan váilevaš

doibmiibidjama minoritehtapolitihkalaš suorggi mearrádusain.

Doaibmabidjoárvalus meannuduvvo oktasaččat pilára 5. áššis Njuolggadusaid doibmiibidjama birra. Sámediggi vuordá dán oktavuođas kártejumi das man muddui sápmelaččaid vuoigatvuođat, sihke Norgga lága ja álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid mielde, čuovvoluvvojit dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis. Dat guoská ovdamearkka dihte sámi pasieanttaid vuoigatvuhtii dásseárvosaš dearvvašvuođafálaldahkii, mánáid vuoigatvuođaide mánáidsuodjalusas, ja vuoigatvuođaide sápmelaččaide geat leat gillán veahkaválddi ja illasteami. Kártejumis ferte maid geahčaduvvon movt sirdin vuosttaš- ja nuppilinjabálvalusa gaskka doaibmá, ja sámi spesialistadearvvašvuođabálvalusa organiseren.

Doaibmabidju 5.6: Buhtten dihte váilevaš doibmiibidjama ja olahan dihte dásseárvosaš bálvalusaid oaivvilda kommišuvdna ahte lea dárbbašlaš nannet vuoruheami sihke bajásšaddan- ja oahpahussuorggis, ja dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggis suohkanlaš dásis. Erenoamážit dearvvašvuođasuorggis lea dehálaš ahte sápmelaččat ja kvenat besset atnit iežaset eatnigiela.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvalusa. Lea áibbas guovddážis ahte sápmelaččat ožžot ollašuhttot iežaset vuoigatvuođat gulahallat iežas gillii dearvvašvuođadoaimmahagas.

Doaibmabidju 5.7: Kommišuvdna oaidná dárbbu álggahit doaibmabijuid sihkkarastin dihte ahte sámi nissonolbmot ja mánát ollásit suodjaluvvojit ja sihkkarastojuvvot psyhkalaš, fysalaš ja seksuálalaš veahkaválddi vuostá.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, muhto áigu seammás deattuhat ahte maiddái sámi dievdoolbmot, seamma dásis go sámi nissonolbmot, vásihit veahkaválddi mihá eanet go ii-sámi dievdoolbmot. Dárbbašuvvojit maiddái doaibmabijut suodjalit sámi dievdoolbmuid veahkaválddis. Čujuhuvvo Sámedikki doaibmaplánii veahkaválddi vuostá sámi servodagain 2023–2025 (áššì 55/23). Sámediggi oaivvilda maid ahte lea dárbu evalueret Jasska-prošeavtta Divttasvuonas ja dan vuođul árvvoštallat viidáset čuovvoleami.

Doaibmabidju 5.8: Kommišuvdna árvala nannet kulturgelbbolaš ieššorbmeneastadeaddji doaimmaid.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama. Ieššorbmeneastadeapmi sámi birrasiin berre leat vuoruhuvvon bargu ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus. Lea guovddážis sihke nannet sámi kulturgelbbolašvuođa ieššorbmeneastadeaddji doaimmain olles Norggas, ja maid nannet SÁNAG našuvnnalaš ieššorbmeneastadeaddji doaibman.

Kommišuvnna árvalusat earret kapihttal 26 Doaibmabijut

Doaibmabidju: Dárbbašuvvo eambbo máhttu ja buoret ipmárdus dasa movt historjjálaš traumat mat bohtet dáruiduhttinpolitihkas leat čuohcan ja ain čuhcet kvenaid/norggasuopmelaččaid, vuovdesuopmelaččat ja sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, ja lasiha dan ahte deattuhit oppalaš máhttodárbbu. Lea dárbu eambbo dutkat buolvatraumaid, internáhttaeallima váikkuhusaid, internaliserejuvvon rasismma, rievdan mekanismmaid ja hearkivuođafáktoriid dáruiduhttima olis. Sámediggi háliida lasihit ahte lea dárbu eambbo dutkat oktavuođa dáruiduhttima ja gárrenmirkogeavaheami gaskka.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaivvilda ahte lea ágga guorahallat sáhttá go dábálaš vuoiggalašbuhtadusortnet adnot boahtteáiggis.

Sámediggi doarju kommišuvnna ávžžuhusa árvvoštallat vuoiggalašbuhtadusortnega sápmelaččaide ja kvenaide geat leat massán skuvlavázzima, vai eambbosat beasašedje ohcat das. Oassin das oaivvilda Sámediggi ahte buhtadussubmi berre lasihuvvot, ja doaibmat dainna lágiin ahte máksojuvvo sidjiide maid geat ovdal leat ožžon buhtadusa go leat massán skuvlavázzima nuppi máilmmisoađiáiggi. Sámediggi árvvoštallá ahte kommišuvnna čoahkkáigeassin, ahte ortnet lea leamašan buhtadeaddji sidjiide geat leat ožžon buhtadusa, ii doala deaivása buhtadusa vuollegis submi dihte. Sámediggeráđđi deattuha ahte lea dehálaš ahte dát áššì gieđahallojuvvo jođánit, dan dihte go dat olbmot geaidda guoská leat hirbmat guhká juo vuordán duohta buhtadusa.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaidná dárbbu eanet máhttui ja dutkamii sápmelaččaid ja

kvenaid/norggasuopmelaččaid dárbbuid ja fálaldagaid birra geain lea doaibmavádjitvuohta

Sámediggi doarju doaibmabiju ja dovddasta ahte leat hástalusat dan ektui ahte leat duppalit minoritehta sámi servodagas. Dárbbašuvvo eambbo máhttu vealaheami, givssideami, vaššicealkámušaid, illasteami, psyhkalaš hástalusaid, bargoeallimii beassama ja demokráhtalaš oassálastima birra, ja hástalusaid birra olahit iežas giela ja kultuvrra.
Raporttas lea váilevašvuohta go ii leat dutkan man muddui stáhtalaš čálgopolitihkka sáhttá leat leamašan mielde dáruiduhttime minoritehta minoritehtaid. Ovdamearka dasa lea go sápmelaččat geain ledje doaibmanákcahedjoneamit sáddejuvvojedje erenoamášskuvllaide ja geaidde dáruiduhttin čuozai garrasit go eai beassan oahppat sámegiela, eai ge beaivválaččat doaimmahit sámi kultuvrra. Dan berre erenoamážit dutkat.

Doaibmabidju: Kommišuvdna árvala ahte Sámedikkit Norgga, Ruoŧa ja Suoma belde váldojuvvojit mielde davviriikkalaš ovttasbargui doaibmahehttehusaid ja doaibmanákcahedjonemiid birra, ja ahte báikegottit čadnojit buorebut ja lávgadet dan ovttasbargui.
Sámediggi doarju árvalusa.

Doaibmabidju: Dan dihte lea hui dehálaš loktet sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođa kriminálafuolahusas, ja erenoamážit sihkkarastit bálvalusfálliid gelbbolašvuođa.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi doarju maid kommišuvnna árvvoštallama ahte čearddalašvuohta ii fuomášuvvo doarvái bures go olmmoš váldojuvvo giddagassii ja oaivvilda ahte lea dárbu čielggadit movt čearddalašvuohta ja giellageavaheapmi sáhttet registrerejuvvot dakkár vugiin ahte persovdnasuodjalus áimmahuššojuvvo, ovdamearkka dihte sisaváldinságastallamis ovdal čohkkáma. Dat livččii maid dehálaš ahte Politiijadirektoráhtta dahje máŋga politiijabiire ja riidočoavdinráđit manašedje justiisasektora fierpmádatforumii.

Sámedikki doaibmabidjoárvalusat

Doaibmabidju: Iešsorbmema ja gárrenmirkogeavaheami eastadeapmi sápmelaččaid gaskkas ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus vuoruhuvvo
Sámediggi dovddasta ahte iešsorbmen ja gárrenmirkogeavaheapmi leat servodatváttisvuođat sámi servodagat, ja ahte dáruiduhttinvahágat sáhttet leat oassin sivas. Dan dihte lea stuora dárbu dasa ahte sámi perspektiivat váldojuvvojit mielde dan našuvnnalaš álbmotdearvvašvuođabarggus, mas sihke sámi historjá-, kultur- ja giellaipmárdus deattuhuvvojit.

Doaibmabidju: Nannet Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáža

Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáš láhčá SAMINOR 3 bokte diliid dasa ahte dutkat erenoamážit dáruiduhttima váikkuhusaid sámi álbmotdearvvašvuhtii. Dan oktavuođas oaivvilda Sámediggi ahte guovddážis lea stuora dárbu eanet dutkanjahkedoaimmaide, vai sihkkarastá ahte investeremat SAMINOR 3:i – máŋggaid jagiid ovddosguvlui – leat mielde háhkame ođđa máhtu sámi álbmotdearvvašvuođa birra.

Doaibmabidju: Nannet máhtu bonju sápmelaččaid birra ja sin dearvvašvuođafálaldaga

Sámediggi oaivvilda ahte dárbbašuvvo eanet máhttu ja dihtomielalašvuohta dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid birra bonjuide ja sin eallineavttuide dálá sámi servodagas. Diehtit ovdamearkka dihte ahte stáhta doaimmat boazodoalus leat rievdadan sohkabealrollaid ja bearašráhkadusaid, ja servodat ferte kártet makkár váikkuhus das lea leamašan sohkabealleidentitehtii ja seksuála orientašuvdnii. Lea maid dehálaš nannet dearvvašvuođafálaldaga bonju sápmelaččaide.

Doaibmabidju: Fágaidrasttildeaddji čielggadeapmi sámi statistihkaid nannema birra

Sámediggi deattuha ahte sápmelaččain lea oktasaš vuoigatvuohta oahppat iežaset álbmoga birra, ja ahte váilot statistihkat earret eará sápmelaččaid dearvvašvuođa birra. Sámediggi bivdá ovttas bargat Stuoradikkiin ja ráđđehusain čielggadan dihte movt dát statistihkkadárbu sáhttá gokčojuvvot práksisis.

Doaibmabidju: Čielggadit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi olbmobázahusaid ovddas

Sámediggi bivdá Stuorradikki álggahit čielggadeami dainna áigumušain ahte sirdit eaiggátvuođa ja

hálddašanovddasvástádusa sámi ásahusaide buot sámi olbmobázahusaid ovddas. Dan botta ferte Stuoradiggi fuolahit ahte universitehtamuseat vuoruhit daid olmmošresurssaid mat dárbbašuvvojit veahkkin ođđasishávdádanproseassain.

Doaibmabidju: Ásahit gáidduskonsultašuvdnaortnega sámegielat doaktáriiguin

Oallugiin eai leat sámi fástadoaktárat iežaset lagasbirrasis. Sámediggi oaivvilda dát ferte ásahuvvot, ja atná lunddolažžan addit Sámi klinihkkii dan barggu. Dasa fertejit ruđat maid addot.

Doaibmabidju: Eambbo dutkan mánáidsuodjalusa práksisa sámi mánáid guovdu

Sámediggi oaivvilda ahte adno eambbo máhttu sámi mánáid birra geat leat mánáidsuodjalusa hálddus, gávdnan dihte ožžot go ollašuvvat rivttiideaset sámi gillii ja kultuvrii. Lea hui dehálaš sihkkarastit ahte mánát eai dáruiduva go fuolaheaddji lonuhuvvo.

Bajässaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi - 003/24

BFOL - mearrádus:

Álggahus

Sámedikki bajässaddan-, fuolahus ja oahppolávdegoddi lea meannudan ášši 003/24 Duohtavuohta ja soabadeapmi - Váikkuhusat olbmuide.

Mearkašumit

Mearkkašupmi 1

Mearkkašupmi ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) ja Guovddášbellodaga (Gb) Kirsten Inger Anti bokte. Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) miellahtut Piera Heaika Muotka, Maren Benedicte Nystad Storslett, Vidar Andersen, Mathias Eilert Olsen, Aili Guttorm ja Jovna Vars Smuk dorjot.

Bealjehis olbmuid birrasis lea dábálaš oaidnu ahte bealjehis olbmot leat gielalaš minoritehta, main lea iežaset kultuvra. Norges Døveforbund (NDF) lea giellaorganisašuvdna mii bargá dan ovdii ahte mearkagielas lea gievrras sadji servodagas. Sámediggi áigu čielggasmahttit ahte olbmot geain ii leat gullu dohkkehuvvojit gielalaš minoritehtan ja dainna lágiin maiddai sin iešmearridanvuoigatvuohta. Áššeovddideamis "olbmot unnitlogus", ja "Minoritehtat unnitlogus" goalmmát teakstaoasis, lea boastut dulkojuvvon ahte Norges Døveforbund lea čadnon oktii "olbmuide geain lea doaibmahehttehus".

Evttohusat

Evttohus 1

Evttohus ovddiduvvon Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) ja Guovddášbellodaga (Gb) Kirsten Inger Anti bokte. Norgga Sámiid Riikkasearvvis (NSR) miellahtut Piera Heaika Muotka, Maren Benedicte Nystad Storslett, Vidar Andersen, Mathias Eilert Olsen, Aili Guttorm ja Jovna Vars Smuk dorjot.

Lasáhus čuoggá 4.6 vuollái.

Almmolaš dearvvašvuođafuolahus ii nagot álohii dustet buohkaid dárbbuid. Go olbmot dovdet eahpeluohttámuša almmolaš bálvalusaide dat sáhttá dahkat ahte eai háliit váldit oktavuođa singuin. Danne ferte bargat psyhkalaš dearvvašvuođa buoridemiin dakko bokte ahte hukset vuosttašceahkkefálaldagaid sápmelaččaide geat dárbbašit daid, maiddái sidjiide geat dárbbašit fálaldagaid olggobeale almmolaš dearvvašvuođafálaldagaid.

Oađđa doaibmabidju: Iežas vuoiŋŋalaš árbevieruid massin
Kommišuvdna čállá ahte (dás jorgaluvvon dárogielas) "doaimma oažžut sápmelaččaid risttalažžan sáhttá oaidnit oskkoldatlaš ja kultuvrralaš assimileremin, ja dat lea váikkuhan olbmuid gaskavuhtii oskkui ja duohtavuođaáddejupmái", viidásit čállet ahte "sáhttá maiddái dadjat ahte doaibma oažžut sápmelaččaid risttalažžan lea dagahan ahte oassi minoritehta iežaset vuoiŋŋalaš árbevieruin lea jávkan".

Vuoiŋŋalaš árbevieruid massin lea namuhuvvon raporttas, muhto konkrehta doaibmabijut mat buoridit dili eai leat evttohuvvon. Go joatká njulgen- ja soabadanbargguin lea dehálaš lagabui geahčadit makkár váikkuhusat leat leamašan olbmuide ja servodahkii, go leat massán iežaset vuoiŋŋalaš árbevieruid.

Evttohus 2

Evttohus ovddiduvvon Nordkalottfolketa Kjetil Romsdal bokte. Nordkalottfolketa miellahtut Knut Einar Kristiansen ja May Kristin Knutsen doarjuba.

Sámediggeráđi mearrádusárvalusa sadjái:

Sámediggi oaivvilda Duohtavuođa- ja soabahankommišuvdna duođašta bures dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa olmmošlaš váikkuhusaid. Sámediggi oaivvilda lea buorre vuođđu cealkit ahte dáruiduhttinpolitihkka ja čálgostáhta beahttin lea njuolgga ja eahpenjuolgga dagahan fáktoriid mat ain dál čuhcet sámiid dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja eallinkvalitehtii. Kommišuvdna muitala dáruiduhttinháviid birra, ja Sámedikki mielas lea dat buorre doaba čilget daid traumaid ja olmmošlaš váikkuhusaid maid ovttaskasolbmot guddet. Sámi servodat ges guoddá stuora dáruiduhttinvahágiid.

Áššit nu go veahkaváldi ja illasteapmi, ieššorbmenláhtten, vaššicealkámušat, vealaheapmi, eahpeluohttámuš ja gárrenmirkogeavaheapmi sáhttet belohahkii adnot eahpenjuolgga dáruiduhttinvahágin. Internáhttaeallin, čeardadutkan ja mánáidsuodjalusfuolla leat dáruiduhttima fáktorat mat leat dagahan dáruiduhttinháviid. Sámediggi lea válljen ovtta áššái čohkket máŋga dáruiduhttinhávi ja -vahága, daid viidodaga ja noađi dihte oktiibuot min servodahkii. Sámediggi oaivvilda ahte adnojit olu buhtadeaddji doaibmabijut buhtten dihte dáruiduhttima háviid ja vahágiid.

Kommišuvdna čoahkkáigeassá dainna ahte dáruiduhttinpolitihka vahágat álbmogii berrejit dohkkehuvvot álbmotdearvvašvuođahástalussan sámi servodagain. Dasa lea Sámediggi ovttaoaivilis. Seammás dárbbašuvvo eanet máhttu ja buoret ipmárdus historjjálaš traumaid birra maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii. Dákkár máhttu lea áibbas dárbbašlaš go galgá njulget vahágiid ja eastadit vahágiid boahtteáiggis.

Kommišuvnnas lea čielga ávžžuhus buot servodatoassálastiide maidda sin guorahallan guoská, ahte sis lea alddiineaset sierra ovddasvástádus čoavdit iežaset historjjá ja práksisa. Sámediggi bivdá buot servodatoassálastiid geaidda dát áššii guoská čuovvut kommišuvnna ávžžuhusa.

Kommišuvnna doaibmabidjoárvalusat
Doaibmabidju 4.1: Kommišuvdna guorrasa Cealkinfriddjavuođakommišuvnna (NÁČ 2022:9) árvalusaide doaibmabijuid birra maiguin eastadit vaši ja vealaheami álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi lea ilus go Ráđđehus lea ráhkadišgoahtán doaibmaplána sápmelaččaid vealaheami vuostá, ja čujuha Sábme jállui - Sámediggedieđáhussii dásseárvvu birra (áššii 62/20) ja Sámedikki doaibmaplánii sámevaši vuostá (áššii 20/22). Sámediggi vuordá nannoset áŋgiruššama sámevaši vuostá, dan hámis ahte bohtet ollu doaibmabijut ja oađđa ruđat. Sámediggi čujuha maiddái Cealkinfriddjavuođakommišuvnna ávžžuhusaide viidáset dutkamii.

Doaibmabidju 4.6: Kommišuvdna lea, go lea viežžan persovnnalaš muitalusaid guoskevaš birrasiin, vásihan ahte rávisolbmuide váilu kultuvrralaččat ja gielalaččat gelbbolaš gearggusvuođačoavddus fáhkka, psykososiála doarjagii. Dál lea diekkár gearggusvuohta dušše mánáide. Kommišuvdna oaivvilda ahte lea dárbu sihkarvuođafierpmádahkii birrasiidda maidda dáruiduhttinpolitihkka guoská ja ahte dakkár gearggusvuohta lea erenoamáš dehálaš proseassain mat buvttihit soabaheami.

Sámediggi doarju árvvoštallama. Lea dárbu addit Sámi klinihkkii ja dan vuollásaš SÁNAG:i (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus - psyhkalaš dearvvašvuođasuddjen ja gárrendilledikšu) vejolašvuođaid ovddidit dikšunfálaldagaid sámi álbmogii, vai dat nanne sin barggu earret eará psyhkalaš buozalmasvuođa, ieššoardima ja gárrenmirkogeavaheami eastademiin.

Seammás diehtit ahte dákkár gelbbolašvuohta lea vátna resursa sihke eanetloguservodagas ja sámi servodagas. Sámediggi oaivvilda ahte spesialistadearvvašvuođabálvalusa eará osiin ferte leat viiddis ovttasdoaibman ja gelbbolašvuođalokten sihkkarastin dihte ahte sápmelaččat maiddái olggobealde eanetlogu sámi guovlluid ožžot dásseárvosaš dearvvašvuođafálaldaga.

Sámedikki evttohus eará doaibmabijuide doaimma 4.6 vuolde:
Doaibmabidju: Ásahit gáidduskonsultašuvdnaortnega sámegielat doaktáriiguin
Oallugiin eai leat sámi fástadoaktárat iežaset lagasbirrasis. Sámediggi oaivvilda dát ferte ásahuvvot, ja atná lunddolažžan addit Sámi klinihkkii dan barggu. Dasa fertejit ruđat maid addot.

Doaibmabidju 5.1: Oassin Stuoradikki hálddašeami bearráigeahččamis berre álggahuvvot guorahallan váilevaš doibmiibidjama minoritehtapolitihkalaš suorggi mearrádusain.

Doaibmabidjoárvalus meannuduvvo oktasaččat pilára 5. áššis Njuolggadusaid doibmiibidjama birra. Sámediggi vuordá dán oktavuođas kártejumi das man muddui sápmelaččaid vuoigatvuođat, sihke Norgga lága ja álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid mielde, čuovvoluvvojit dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis. Dat guoská ovdamearkka dihte sámi pasieanttaid vuoigatvuhtii dásseárvosaš dearvvašvuođafálaldahkii, mánáid vuoigatvuođaide mánáidsuodjalusas, ja vuoigatvuođaide sápmelaččaide geat leat gillán veahkaválddi ja illasteami. Kártejumis ferte maid geahčaduvvon movt sirdin vuosttaš- ja nuppilinjabálvalusa gaskka doaibmá, ja sámi spesialistadearvvašvuođabálvalusa organiseren.

Doaibmabidju 5.6: Buhtten dihte váilevaš doibmiibidjama ja olahan dihte dásseárvosaš bálvalusaid oaivvilda kommišuvdna ahte lea dárbbašlaš nannet vuoruheami sihke bajásšaddan- ja oahpahussuorggis, ja dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggis suohkanlaš dásis. Erenoamážit dearvvašvuođasuorggis lea dehálaš ahte sápmelaččat ja kvenat besset atnit iežaset eatnigiela.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvalusa. Lea áibbas guovddážis ahte sápmelaččat ožžot ollašuhttot iežaset vuoigatvuođat gulahallat iežas gillii dearvvašvuođadoaimmahagas.

Doaibmabidju 5.7: Kommišuvdna oaidná dárbbu álggahit doaibmabijuid sihkkarastin dihte ahte sámi nissonolbmot ja mánát ollásit suodjaluvvojit ja sihkkarastojuvvot psyhkalaš, fysalaš ja seksuálalaš veahkaválddi vuostá.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, muhto áigu seammás deattuhat ahte maiddái sámi dievdoolbmot, seamma dásis go sámi nissonolbmot, vásihit veahkaválddi mihá eanet go ii-sámi dievdoolbmot. Dárbbašuvvojit maiddái doaibmabijut suodjalit sámi dievdoolbmuid veahkaválddis. Čujuhuvvo Sámedikki doaibmaplánii veahkaválddi vuostá sámi servodagain 2023–2025 (áššì 55/23). Sámediggi oaivvilda ahte Jasska-prošeavtta doaibmabidjoevttohusat fertejit heivehuvvot eastadeaddji bargui ja veahkkeapparáhtii.

Doaibmabidju 5.8: Kommišuvdna árvala nannet kulturgelbbolaš ieššorbmeneastadeaddji doaimmaid.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama. Ieššorbmeneastadeapmi sámi birrasiin berre leat vuoruhuvvon bargu ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus. Lea guovddážis sihke nannet sámi kulturgelbbolašvuođa ieššorbmeneastadeaddji doaimmain olles Norggas, ja maid nannet SÁNAG našuvnnalaš ieššorbmeneastadeaddji doaibman. Seammás áigu Sámediggi čujuhit ahte lea dárbu ahte SÁNAG gelbbolašvuohta geavahuvvo spesialistadearvvašvuođabálvalusas muđui sihkkarastin dihte dásseárvosaš dearvvašvuođabálvalusa sápmelaččaide beroškeahttá ássanbáikkis.

Sámedikki evttohus eará doaibmabijuide doaimma 5.8 vuolde:
Doaibmabidju: Iešsorbmema ja gárrenmirkogeavaheami eastadeapmi sápmelaččaid gaskkas ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus vuoruhuvvo.

Sámediggi dovddasta ahte iešsorbmen ja gárrenmirkogeavaheapmi leat servodatváttisvuođat sámi servodagat, ja ahte dáruiduhttinvahágat sáhttet leat oassin sivas. Dan dihte lea stuora dárbu dasa ahte sámi perspektiivat váldojuvvojit mielde dan našuvnnalaš álbmotdearvvašvuođabarggus, mas sihke sámi historjá-, kultur- ja giellaipmárdus deattuhuvvojit.

Kommišuvnna árvalusat earret kapihttal 26 Doaibmabijut

Doaibmabidju: Dárbbašuvvo eambbo máhttu ja buoret ipmárdus dasa movt historjjálaš traumat mat bohtet dáruiduhttinpolitihkas leat čuohcan ja ain čuhcet kvenaid/norggasuopmelaččaid, vuovdesuopmelaččat ja sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii.

Nannet Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáža

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, ja lasiha dan ahte deattuhit oppalaš máhttodárbbu. Lea dárbu eambbo dutkat buolvatraumaid, internáhttaeallima váikkuhusaid, internaliserejuvvon rasismma, rievdan mekanismmaid ja hearkivuođafáktoriid dáruiduhttima olis. Sámediggi háliida lasihit ahte lea dárbu eambbo dutkat oktavuođa dáruiduhttima ja gárrenmirkogeavaheami gaskka. Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáš láhčá SAMINOR 3 bokte diliid dasa ahte dutkat erenoamážit dáruiduhttima váikkuhusaid sámi álbmotdearvvašvuhtii. Dan oktavuođas oaivvilda Sámediggi ahte guovddážis lea stuora dárbu eanet dutkanjahkedoaimmaide, vai sihkkarastá ahte investeremat SAMINOR 3:i – máŋggaid jagiid ovddosguvlui – leat mielde háhkame ođđa máhtu sámi álbmotdearvvašvuođa birra.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaivvilda ahte lea ágga guorahallat sáhttá go dábálaš vuoiggalašbuhtadusortnet adnot boahtteáiggis.

Sámediggi doarju kommišuvnna ávžžuhusa árvvoštallat vuoiggalašbuhtadusortnega sápmelaččaide ja kvenaide geat leat massán skuvlavázzima, vai eambbosat beasašedje ohcat das. Oassin das oaivvilda Sámediggi ahte buhtadussubmi berre lasihuvvot, ja doaibmat dainna lágiin ahte máksojuvvo sidjiide maid geat ovdal leat ožžon buhtadusa go leat massán skuvlavázzima nuppi máilmmisoađiáiggi. Sámediggi árvvoštallá ahte kommišuvnna čoahkkáigeassin, ahte ortnet lea leamašan buhtadeaddji sidjiide geat leat ožžon buhtadusa, ii doala deaivása buhtadusa vuollegis submi dihte. Sámediggeráđđi deattuha ahte lea dehálaš ahte dát áššši gieđahallojuvvo jođánit, dan dihte go dat olbmot geaidda guoská leat hirbmat guhká juo vuordán duohta buhtadusa.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaidná dárbbu eanet máhttui ja dutkamii sápmelaččaid ja kvenaid/norggasuopmelaččaid dárbbuid ja fálaldagaid birra geain lea doaibmavádjitvuohta.

Sámediggi doarju doaibmabiju ja dovddasta ahte leat hástalusat dan ektui ahte leat duppalit minoritehta sámi servodagas. Dárbbašuvvo eambbo máhttu vealaheami, givssideami, vaššicealkámušaid, illasteami, psyhkalaš hástalusaid, bargoeallimii beassama ja demokráhtalaš oassálastima birra, ja hástalusaid birra olahit iežas giela ja kultuvrra.

Raporttas lea váilevašvuohta go ii leat dutkan man muddui stáhtalaš čálgopolitihkka sáhttá leat leamašan mielde dáruiduhttime minoritehta minoritehtaid. Ovdamearka dasa lea go sápmelaččat geain ledje doaibmanákcahedjoneamit sáddejuvvojedje erenoamášskuvllaide ja geaidde dáruiduhttin čuozai garrasit go eai beassan oahppat sámegiela, eai ge beaivválaččat doaimmahit sámi kultuvrra. Dan berre erenoamážit dutkat.

Doaibmabidju: Kommišuvdna árvala ahte Sámedikkit Norgga, Ruoŧa ja Suoma belde váldojuvvojit mielde davviriikkalaš ovttasbargui doaibmahehttehusaid ja doaibmanákcahedjonemiid birra, ja ahte báikegottit čadnojit buorebut ja lávgadet dan ovttasbargui.

Sámediggi doarju árvalusa.

Doaibmabidju: Dan dihte lea hui dehálaš loktet sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođa kriminálafuolahusas, ja erenoamážit sihkkarastit bálvalusfálliid gelbbolašvuođa.

Sámediggi doarju árvalusa.

Sámediggi doarju maid kommišuvnna árvvoštallama ahte kulturduogáš ii fuomášuvvo doarvái bures go olmmoš váldojuvvo giddagassii ja oaivvilda ahte lea dárbu čielggadit movt kulturduogáš ja giellageavaheapmi sáhttet registrerejuvvot dakkár vugiin ahte persovdnasuodjalus áimmahuššojuvvo, ovdamearkka dihte sisaváldinságastallamis ovdal čohkkáma. Dat livččii maid dehálaš ahte Politiijadirektoráhtta dahje máŋga politiijabiire ja riidočoavdinráđit manašedje justiisasektora fierpmádatforumii.

Doaibmabidju: Nannet máhtu bonju sápmelaččaid birra ja sin dearvvašvuođafálaldaga

Sámediggi oaivvilda ahte dárbbašuvvo eanet máhttu ja dihtomielalašvuohta dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid birra bonjuide ja sin eallineavttuide dálá sámi servodagas. Diehtit ovdamearkka dihte ahte stáhta doaimmat boazodoalus leat rievdadan sohkabealrollaid ja bearašráhkadusaid, ja servodat ferte kártet makkár váikkuhus das lea leamašan sohkabealleidentitehtii ja seksuála orientašuvdnii. Lea maid dehálaš nannet dearvvašvuođafálaldaga bonju sápmelaččaide.

Doaibmabidju: Fágaidrasttildeaddji čielggadeapmi sámi statistihkaid nannema birra

Sámediggi deattuha ahte sápmelaččain lea oktasaš vuoigatvuohta oahppat iežaset álbmoga birra, ja ahte váilot statistihkat earret eará sápmelaččaid dearvvašvuođa birra. Sámediggi bivdá ovttas bargat Stuoradikkiin ja ráđđehusain čielggadan dihte movt dát statistihkkadárbu sáhttá gokčojuvvot práksisis.

Doaibmabidju: Čielggadit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi olbmobázahusaid ovddas

Sámediggi bivdá Stuorradikki álggahit čielggadeami dainna áigumušain ahte sirdit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi ásahusaide buot sámi olbmobázahusaid ovddas. Dan botta ferte Stuoradiggi fuolahit ahte universitehtamuseat vuoruhit daid olmmošresurssaid mat dárbbašuvvojit veahkkin ođđasishávdádanproseassain.

Doaibmabidju: Eambbo dutkan mánáidsuodjalusa práksisa sámi mánáid guovdu

Sámediggi oaivvilda ahte adno eambbo máhttu sámi mánáid birra geat leat mánáidsuodjalusa hálddus, gávdnan dihte ožžot go ollašuvvat rivttiideaset sámi gillii ja kultuvrii. Lea hui dehálaš sihkkarastit ahte mánát eai dáruiduva go fuolaheaddji lonuhuvvo. Dákkár áššiin fertejit seammás máná fuolahandárbbut leat guovddážis.

Evttohus 3

Evttohus ovddiduvvon Bargiidbellodaga Ann-Britt Eira Sara bokte. Bargiidbellodaga miellahttu Tom Sottinen doarju.

Ollislaš evttohus, sámediggeráđi mearrádusárvalusa sadjái:

Sámediggi oaivvilda ahte Duohtavuođa- ja soabahankommišuvdna dokumentere bures dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa olmmošlaš váikkuhusaid. Sámediggi oaivvilda lea buorre vuođđu cealkit ahte dáruiduhttinpolitihkka ja čálgostáhta beahttin lea njuolgga ja eahpenjuolgga dagahan fáktoriid mat ain dál čuhcet sámiid dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja eallinkvalitehtii. Kommišuvdna muitala dáruiduhttinháviid birra, ja Sámedikki mielas lea dat buorre doaba čilget daid traumaid ja olmmošlaš váikkuhusaid maid ovttaskasolbmot guddet. Sámi servodat ges guoddá stuora dáruiduhttinvahágiid.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallamiid ja doaibmabidjoevttohusaid. Sámediggi deattuha ahte raporta ii atte ollislaš gova historjjás, ii ge sisttisdoala ollislaš listtu doaibmabijuin mat dárbbašuvvojit njulgema ja soabaheami oktavuođas.

Evttohus 4

Evttohus ovddiduvvon Sámeálbmot bellodaga Ann-Elise Finbog bokte.

Ođđa goalmmát oassi mánáidsuodjalusčuoggá vuollái

Dattetge ferte nannet ahte sámi mánáin lea vuoigatvuohta dakkár bajásšaddamii mii váldá vuolggasaji sámi gielas ja kultuvrras. Dát riekti guoská maiddái mánáide geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Mánáidsuodjalusa buot dásiin lea unnán máhttu sámi gielas ja kultuvrras, erenoamážit olggobealde sámi guovddášguovlluid. Mánáidsuodjalusas ferte leat kulturgelbbolašvuohta váldoelemeantan sin barggus.

Mánáidsuodjalusbálvalus ferte ođasmahttot bálvalussan mii heive mánáide man vuođđun leat riikkaidgaskasaš prinsihpat mat leat čadnojuvvon ON:i, ja buohkat geat barget mánáiguin ja mánáidsuodjalusain fertejit dovdat ON mánáidkonvenšuvnna ja fuolahit ahte konvenšuvnna áigumušat ja artihkkalat čuvvojuvvojit.
Sámi birrasiin váilu luohttámuš ja lea ballu mánáidsuodjalussii. Sámi váhnemiid mánáin leat dattetge sierra vuoigatvuođat riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid bokte. Dása gullá maiddái vuoigatvuohta beassat sámegielat biebmováhnemiid lusa go mánáidsuodjalus váldá fuola mánás.
Dutkan dáin fáttáin lea deatalaš. Dál váilot girjjálašvuođat mat leat vuođuštuvvon dutkamii ja mat gieđahallet dáid čuolmmaid. Ferte dutkagoahtit ja čalmmustahttit mánáidsuodjalusa bargovugiid sámi mánáid hárrái. Dat lea dárbbašlaš vai sámi mánáid vuoigatvuođat ja dárbbut bohtet oidnosii.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:
Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 006/24

Mearkkašupmi 2 - Sámeálbmotbellodat, áirras Ann-Elise Finbog bokte, NSR, Guovddášbellodat ja Ávjovári johttisápmelaččaid listu

Mánáidsuodjalus

Sámi mánáin lea vuoigatvuohta dakkár bajásšaddamii mii váldá vuolggasaji sámi gielas ja kultuvrras. Dát vuoigatvuohta guoská maiddái mánáide geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Mánáidsuodjalusa buot dásiin lea unnán máhttu sámi gielas ja kultuvrras, erenoamážit olggobealde sámi guovddášguovlluid. Mánáidsuodjalusas ferte leat kulturgelbbolašvuohta váldoelemeantan sin barggus.

Mánáidsuodjalusbálvalus ferte ođasmahttot bálvalussan mii heive mánáide man vuođđun leat riikkaidgaskasaš prinsihpat mat leat čadnojuvvon ON:i, ja buohkat geat barget mánáiguin ja mánáidsuodjalusain fertejit dovdat ON mánáidkonvenšuvnna ja fuolahit ahte konvenšuvnna áigumušat ja artihkkalat čuvvojuvvojit.

Sámi birrasiin váilu luohttámuš ja lea ballu mánáidsuodjalussii. Sámi váhnemiid mánáin leat dattetge sierra vuoigatvuođat Eurohpalaš olmmošvuoigatvuođakonvešuvnna bokte. Dása gullá maiddái vuoigatvuohta beassat sámegielat biebmováhnemiid lusa go mánáidsuodjalus váldá fuola mánás.
Dutkan dáin fáttáin lea deatalaš. Dál váilot girjjálašvuođat mat leat vuođuštuvvon dutkamii ja mat gieđahallet dáid čuolmmaid. Ferte dutkagoahtit ja čalmmustahttit mánáidsuodjalusa bargovugiid sámi mánáid hárrái. Dat lea dárbbašlaš vai sámi mánáid vuoigatvuođat ja dárbbut bohtet oidnosii.

Doarjja mearkkašupmái

Ávjovári johttisápmelaččaid listu doarju mearkkašumi 1.

Evttohus 5 - Áirras Arthur Tørfoss, Ovddádusbellodat

Raporta Duohtavuohta- ja soabadeapmi – vuođđu čielggadit dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa sápmelaččaid, kvenaid/norggasuopmelaččaid ja vuovdesuopmelaččaid vuostá, addá vuđolaš gova dáruiduhttinhistorjjás. Raporta addá nanu vuođu Norgga eiseválddiide ja earáide čielggadit ja loahpahit dáruiduhttinpolitihka. Raporta váldojuvvo muđui diehtun.

Áššši meannudeapmi álggahuvvui 06.03.24 dii. 15.10.

Jienasteapmi

39 áirasis ledje 34 čoahkis. Dán áššis jienastuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 5 hilgojuvvui 33 jienain 1 jiena vuostá
- Evttohus 3 hilgojuvvui 27 jienain 7 jiena vuostá
- Evttohus 2 hilgojuvvui 26 jienain 8 jiena vuosta
- Evttohus 1 mearriduvvui 18 jienain 16 jiena vuostá
- Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávddegotti ráva mearriduvvui 19 jienain 15 jiena vuostá

Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Kirsten Inger Anti, áššejođiheaddji	
2	Kjetil Romsdal	Maren Benedicte Storslett Nystad
3	Arthur tørrfoss	Maren Benedickte Storslett Nystad
		Vidar Andersen
	Arthur Tørfoss	
4	Jovna Vars Smuk	
5	Ronny Wilhelmsen	
6	Ann Elise Finnbog	Maren Benedicte Storslett Nystad
	Ann Elise Finnbog	
7	Vidar Andersen	
8	Kristin Sara	
9	Arild Inga	Vidar Andersen
		Maren Benedicte Storslett Nystad
	Arild Inga	
10	Ann Elise Finnbog	
11	Mathias Eilert Olsen	
12	Beaska Niillas	
13	Kirsten Inger Anti	
14	John Mathis Utsi	
15	Ole-Henrik Bjørkmo Lifjell	
16	Ann-Elise Finbog	Vidar Andersen
	Ann-Elise Finbog	
17	Sara Kathrine Aleksandersen	
18	Arild Inga	Vidar Andersen
		Maren Benedicte N‡stad Storslett

		Piera Heaika Muotka
	Arild Inga	
19	Runar Myrnes Balto	
20	Beaska Niillas	Arild Inga
	Beaska Niillas	
21	Kirsten Inger Anti, áššejođiheaddji	

DC - mearrádus:

Sámediggi oaivvilda Duohtavuođa- ja soabahankommišuvdna duođašta bures dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuođa olmmošlaš váikkuhusaid. Sámediggi oaivvilda lea buorre vuođđu cealkit ahte dáruiduhttinpolitihkka ja čálgostáhta beahttin lea njuolgga ja eahpenjuolgga dagahan fáktoriid mat ain dál čuhcet sámiid dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja eallinkvalitehtii. Kommišuvdna muitala dáruiduhttinháviid birra, ja Sámedikki mielas lea dat buorre doaba čilget daid traumaid ja olmmošlaš váikkuhusaid maid ovttaskasolbmot guddet. Sámi servodat ges guoddá stuora dáruiduhttinvahágiid.

Áššit nu go veahkaváldi ja illasteapmi, ieššorbmenláhtten, vaššicealkámušat, vealaheapmi, eahpeluohttámuš ja gárrenmirkogeavaheapmi sáhttet belohahkii adnot eahpenjuolgga dáruiduhttinvahágin. Internáhttaeallin, čeardadutkan ja mánáidsuodjalusfuolla leat dáruiduhttima fáktorat mat leat dagahan dáruiduhttinháviid. Sámediggi lea válljen ovtta áššái čohkket máŋga dáruiduhttinhávi ja -vahága, daid viidodaga ja noađi dihte oktiibuot min servodahkii. Sámediggi oaivvilda ahte adnojit olu buhtadeaddji doaibmabijut buhtten dihte dáruiduhttima háviid ja vahágiid.

Kommišuvdna čoahkkáigeassá dainna ahte dáruiduhttinpolitihka vahágat álbmogii berrejit dohkkehuvvot álbmotdearvvašvuođahástalussan sámi servodagain. Dasa lea Sámediggi ovttaoaivilis. Seammás dárbbašuvvo eanet máhttu ja buoret ipmárdus historjjálaš traumaid birra maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii. Dákkár máhttu lea áibbas dárbbašlaš go galgá njulget vahágiid ja eastadit vahágiid boahtteáiggis.

Kommišuvnnas lea čielga ávžžuhus buot servodatoassálastiide maidda sin guorahallan guoská, ahte sis lea alddiineaset sierra ovddasvástádus čoavdit iežaset historjjá ja práksisa. Sámediggi bivdá buot servodatoassálastiid geaidda dát áššì guoská čuovvut kommišuvnna ávžžuhusa.

Kommišuvnna doaibmabidjoárvalusat

Doaibmabidju 4.1: Kommišuvdna guorrasa Cealkinfriddjavuođakommišuvnna (NÁČ 2022:9) árvalusaide doaibmabijuid birra maiguin eastadit vaši ja vealaheami álgoálbmogiid ja minoritehtaid vuostá.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi lea ilus go Ráđđehus lea ráhkadišgoahtán doaibmaplána sápmelaččaid vealaheami vuostá, ja čujuha *Sábme jállui - Sámediggedieđáhussii dásseárvvu birra* (áššì 62/20) ja *Sámedikki doaibmaplánii sámevaši vuostá* (áššì 20/22). Sámediggi vuordá nannoset áŋgiruššama sámevaši vuostá, dan hámis ahte bohtet ollu doaibmabijut ja ođđa ruđat. Sámediggi čujuha maiddái Cealkinfriddjavuođakommišuvnna ávžžuhusaide viidáset dutkamii.

Doaibmabidju 4.6: Kommišuvdna lea, go lea viežžan persovnnalaš muitalusaid guoskevaš birrasiin, vásihan ahte rávisolbmuide váilu kultuvrralaččat ja gielalaččat gelbbolaš gearggusvuođačoavddus fáhkka, psykososiála doarjagii. Dál lea diekkár gearggusvuohta dušše mánáide. Kommišuvdna oaivvilda ahte lea dárbu sihkarvuođafierpmádahkii birrasiidda maidda dáruiduhttinpolitihkka guoská ja ahte dakkár gearggusvuohta lea erenoamáš dehálaš proseassain mat buvttihit soabaheami.

Sámediggi doarju árvvoštallama. Lea dárbu addit Sámi klinihkkii ja dan vuollásaš SÁNAG:i (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus - psyhkalaš dearvvašvuođasuddjen ja gárrendilledikšu) vejolašvuođaid ovddidit dikšunfálaldagaid sámi álbmogii, vai dat nanne sin barggu earret eará psyhkalaš buozalmasvuođa, ieššoardima ja gárrenmirkogeavaheami eastademiin. Dán ferte dahkat Sámi klinihka organiserema rievdadeami bokte, nu ahte dat čuovvu ILO konvenšuvnna 169 art. 25. Dasto ferte Sámi klinihkka oažžut mealgat eanet resurssaid sihke klinihkalaš bargui ja SÁNAG máhttobuvttadeapmái.

Almmolaš dearvvašvuođafuolahus ii nagot álohii dustet buohkaid dárbbuid. Go olbmot dovdet eahpeluohttámuša almmolaš bálvalusaide dat sáhttá dahkat ahte eai háliit váldit oktavuođa singuin. Danne ferte bargat psyhkalaš dearvvašvuođa buoridemiin dakko bokte ahte hukset vuosttašceahkkefálaldagaid sápmelaččaide geat dárbbašit daid, maiddái sidjiide geat dárbbašit fálaldagaid olggobeale almmolaš dearvvašvuođafálaldagaid.

Doaibmabidju 5.1: Oassin Stuoradikki hálddašeami bearráigeahččamis berre álggahuvvot guorahallan váilevaš doibmiibidjama minoritehtapolitihkalaš suorggi mearrádusain.

Doaibmabidjoárvalus meannuduvvo oktasaččat pilára 5. áššis Njuolggadusaid doibmiibidjama birra. Sámediggi vuordá dán oktavuođas kártejumi das man muddui sápmelaččaid vuoigatvuođat, sihke Norgga lága ja álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid mielde, čuovvoluvvojit dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis. Dat guoská ovdamearkka dihte sámi pasieanttaid vuoigatvuhtii dásseárvosaš dearvvašvuođafálaldahkii, mánáid vuoigatvuođaide mánáidsuodjalusas, ja vuoigatvuođaide sápmelaččaide geat leat gillán veahkaválddi ja illasteami. Kártejumis ferte maid geahčaduvvon movt sirdin vuosttaš- ja nuppilinjabálvalusa gaskka doaibmá, ja sámi spesialistadearvvašvuođabálvalusa organiseren.

Doaibmabidju 5.6: Buhtten dihte váilevaš doibmiibidjama ja olahan dihte dásseárvosaš bálvalusaid oaivvilda kommišuvdna ahte lea dárbbašlaš nannet vuoruheami sihke bajásšaddan- ja oahpahussuorggis, ja dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggis suohkanlaš dásis. Erenoamážit dearvvašvuođasuorggis lea dehálaš ahte sápmelaččat ja kvenat besset atnit iežaset eatnigiela.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvalusa. Lea áibbas guovddážis ahte sápmelaččat ožžot ollašuhttot iežaset vuoigatvuođat gulahallat iežas gillii dearvvašvuođadoaimmahagas.

Doaibmabidju 5.7: Kommišuvdna oaidná dárbbu álggahit doaibmabijuid sihkkarastin dihte ahte sámi nissonolbmot ja mánát ollásit suodjaluvvojit ja sihkkarastojuvvot psyhkalaš, fysalaš ja seksuálalaš veahkaválddi vuostá.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, muhto áigu seammás deattuhat ahte maiddái sámi dievdoolbmot, seamma dásis go sámi nissonolbmot, vásihit veahkaválddi mihá eanet go ii-sámi dievdoolbmot. Dárbbašuvvojit maiddái doaibmabijut suodjalit sámi dievdoolbmuid veahkaválddis. Čujuhuvvo Sámedikki doaibmaplánii veahkaválddi vuostá sámi servodagain 2023–2025 (áššì 55/23). Sámediggi oaivvilda maid ahte lea dárbu evalueret Jasska-prošeavtta Divttasvuonas ja dan vuođul árvvoštallat viidáset čuovvoleami.

Doaibmabidju 5.8: Kommišuvdna árvala nannet kulturgelbbolaš iešsorbmeneastadeaddji doaimmaid.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama. Iešsorbmeneastadeapmi sámi birrasiin berre leat vuoruhuvvon bargu ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus. Lea guovddážis sihke nannet sámi kulturgelbbolašvuođa iešsorbmeneastadeaddji doaimmain olles Norggas, ja maid nannet SÁNAG našuvnnalaš iešsorbmeneastadeaddji doaibman.

Kommišuvnna árvalusat earret kapihttal 26 Doaibmabijut

Doaibmabidju: Dárbbašuvvo eambbo máhttu ja buoret ipmárdus dasa movt historjjálaš traumat mat bohtet dáruiduhttinpolitihkas leat čuohcan ja ain čuhcet kvenaid/norggasuopmelaččaid, vuovdesuopmelaččat ja sámi álbmoga dearvvašvuhtii, eallineavttuide ja identitehtii.

Sámediggi doarju kommišuvnna árvvoštallama, ja lasiha dan ahte deattuhit oppalaš máhttodárbbu. Lea dárbu eambbo dutkat buolvatraumaid, internáhttaeallima váikkuhusaid, internaliserejuvvon rasismma, rievdan mekanismmaid ja hearkivuođafáktoriid dáruiduhttima olis. Sámediggi háliida lasihit ahte lea dárbu eambbo dutkat oktavuođa dáruiduhttima ja gárrenmirkogeavaheami gaskka.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaivvilda ahte lea ágga guorahallat sáhttá go dábálaš vuoiggalašbuhtadusortnet adnot boahtteáiggis.

Sámediggi doarju kommišuvnna ávžžuhusa árvvoštallat vuoiggalašbuhtadusortnega sápmelaččaide ja kvenaide

geat leat massán skuvlavázzima, vai eambbosat beasašedje ohcat das. Oassin das oaivvilda Sámediggi ahte buhtadussubmi berre lasihuvvot, ja doaibmat dainna lágiin ahte máksojuvvo sidjiide maid geat ovdal leat ožžon buhtadusa go leat massán skuvlavázzima nuppi máilmmisoađiáiggi. Sámediggi árvvoštallá ahte kommišuvnna čoahkkáigeassin, ahte ortnet lea leamašan buhtadeaddji sidjiide geat leat ožžon buhtadusa, ii doala deaivása buhtadusa vuollegis submi dihte. Sámediggeráđđi deattuha ahte lea dehálaš ahte dát áššši gieđahallojuvvo jođánit, dan dihte go dat olbmot geaidda guoská leat hirbmat guhká juo vuordán duohta buhtadusa.

Doaibmabidju: Kommišuvdna oaidná dárbbu eanet máhttui ja dutkamii sápmelaččaid ja kvenaid/norggasuopmelaččaid dárbbuid ja fálaldagaid birra geain lea doaibmavádjitvuohta

Sámediggi doarju doaibmabiju ja dovddasta ahte leat hástalusat dan ektui ahte leat duppalit minoritehta sámi servodagas. Dárbbašuvvo eambbo máhttu vealaheami, givssideami, vaššicealkámušaid, illasteami, psyhkalaš hástalusaid, bargoeallimii beassama ja demokráhtalaš oassálastima birra, ja hástalusaid birra olahit iežas giela ja kultuvrra.
Raporttas lea váilevašvuohta go ii leat dutkan man muddui stáhtalaš čálgopolitihkka sáhttá leat leamašan mielde dáruiduhttime minoritehta minoritehtaid. Ovdamearka dasa lea go sápmelaččat geain ledje doaibmanákcahedjoneamit sáddejuvvojedje erenoamášskuvllaide ja geaidde dáruiduhttin čuozai garrasit go eai beassan oahppat sámegiela, eai ge beaivválaččat doaimmahit sámi kultuvrra. Dan berre erenoamážit dutkat.

Doaibmabidju: Kommišuvdna árvala ahte Sámedikkit Norgga, Ruoŧa ja Suoma belde váldojuvvojit mielde davviriikkalaš ovttasbargui doaibmahehttehusaid ja doaibmanákcahedjonemiid birra, ja ahte báikegottit čadnojit buorebut ja lávgadet dan ovttasbargui.
Sámediggi doarju árvalusa.

Doaibmabidju: Dan dihte lea hui dehálaš loktet sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođa kriminálafuolahusas, ja erenoamážit sihkkarastit bálvalusfálliid gelbbolašvuođa.

Sámediggi doarju árvalusa. Sámediggi doarju maid kommišuvnna árvvoštallama ahte čearddalašvuohta ii fuomášuvvo doarvái bures go olmmoš váldojuvvo giddagassii ja oaivvilda ahte lea dárbu čielggadit movt čearddalašvuohta ja giellageavaheapmi sáhttet registrerejuvvot dakkár vugiin ahte persovdnasuodjalus áimmahuššojuvvo, ovdamearkka dihte sisaváldinságastallamis ovdal čohkkáma. Dat livččii maid dehálaš ahte Politiijadirektoráhtta dahje máŋga politiijabiire ja riidočoavdinráđit manašedje justiisasektora fierpmádatforumii.

Sámedikki doaibmabidjoárvalusat

Doaibmabidju: Iešsorbmema ja gárrenmirkogeavaheami eastadeapmi sápmelaččaid gaskkas ovddasvástideaddji eiseválddiid álbmotdearvvašvuođabarggus vuoruhuvvo
Sámediggi dovddasta ahte iešsorbmen ja gárrenmirkogeavaheapmi leat servodatváttisvuođat sámi servodagat, ja ahte dáruiduhttinvahágat sáhttet leat oassin sivas. Dan dihte lea stuora dárbu dasa ahte sámi perspektiivat váldojuvvojit mielde dan našuvnnalaš álbmotdearvvašvuođabarggus, mas sihke sámi historjá-, kultur- ja giellaipmárdus deattuhuvvojit.

Doaibmabidju: Nannet Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáža

Sámi dearvvašvuođadutkama guovddáš láhčá SAMINOR 3 bokte diliid dasa ahte dutkat erenoamážit dáruiduhttima váikkuhusaid sámi álbmotdearvvašvuhtii. Dan oktavuođas oaivvilda Sámediggi ahte guovddážis lea stuora dárbu eanet dutkanjahkedoaimmaide, vai sihkkarastá ahte investeremat SAMINOR 3:i – máŋggaid jagiid ovddosguvlui – leat mielde háhkame ođđa máhtu sámi álbmotdearvvašvuođa birra.

Doaibmabidju: Nannet máhtu bonju sápmelaččaid birra ja sin dearvvašvuođafálaldaga

Sámediggi oaivvilda ahte dárbbašuvvo eanet máhttu ja dihtomielalašvuohta dáruiduhttinpolitihka váikkuhusaid birra bonjuide ja sin eallineavttuide dálá sámi servodagas. Diehtit ovdamearkka dihte ahte stáhta doaimmat boazodoalus leat rievdadan sohkabealrollaid ja bearašráhkadusaid, ja servodat ferte kártet makkár váikkuhus das lea leamašan sohkabealleidentitehtii ja seksuála orientašuvdnii. Lea maid dehálaš nannet dearvvašvuođafálaldaga bonju sápmelaččaide.

Doaibmabidju: Fágaidrasttildeaddji čielggadeapmi sámi statistihkaid nannema birra

Sámediggi deattuha ahte sápmelaččain lea oktasaš vuoigatvuohta oahppat iežaset álbmoga birra, ja ahte váilot statistihkat earret eará sápmelaččaid dearvvašvuođa birra. Sámediggi bivdá ovttas bargat Stuoradikkiin ja ráđđehusain čielggadan dihte movt dát statistihkkadárbu sáhttá gokčojuvvot práksisis.

Doaibmabidju: Čielggadit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi olbmobázahusaid ovddas

Sámediggi bivdá Stuorradikki álggahit čielggadeami dainna áigumušain ahte sirdit eaiggátvuođa ja hálddašanovddasvástádusa sámi ásahusaide buot sámi olbmobázahusaid ovddas. Dan botta ferte Stuoradiggi fuolahit ahte universitehtamuseat vuoruhit daid olmmošresurssaid mat dárbbašuvvojit veahkkin ođđasishávdádanproseassain.

Doaibmabidju: Ásahit gáidduskonsultašuvdnaortnega sámegielat doaktáriiguin

Oallugiin eai leat sámi fástadoaktárat iežaset lagasbirrasis. Sámediggi oaivvilda dát ferte ásahuvvot, ja atná lunddolažžan addit Sámi klinihkkii dan barggu. Dasa fertejit ruđat maid addot.

Doaibmabidju: Eambbo dutkan mánáidsuodjalusa práksisa sámi mánáid guovdu

Sámediggi oaivvilda ahte adno eambbo máhttu sámi mánáid birra geat leat mánáidsuodjalusa hálddus, gávdnan dihte ožžot go ollašuvvat rivttiideaset sámi gillii ja kultuvrii. Lea hui dehálaš sihkkarastit ahte mánát eai dáruiduva go fuolaheaddji lonuhuvvo.

Doaibmabidju: Iežas vuoiŋŋalaš árbevieruid massin

Kommišuvdna čállá ahte (dás jorgaluvvon dárogielas) "doaimma oažžut sápmelaččaid risttalažžan sáhttá oaidnit oskkoldatlaš ja kultuvrralaš assimileremin, ja dat lea váikkuhan olbmuid gaskavuhtii oskkui ja duohtavuođaáddejupmái", viidásit čállet ahte "sáhttá maiddái dadjat ahte doaibma oažžut sápmelaččaid risttalažžan lea dagahan ahte oassi minoritehta iežaset vuoiŋŋalaš árbevieruin lea jávkan".

Vuoiŋŋalaš árbevieruid massin lea namuhuvvon raporttas, muhto konkrehta doaibmabijut mat buoridit dili eai leat evttohuvvon. Go joatká njulgen- ja soabadanbargguin lea dehálaš lagabui geahčadit makkár váikkuhusat leat leamašan olbmuide ja servodahkii, go leat massán iežaset vuoiŋŋalaš árbevieruid.
Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusa.
Áššii meannudeapmi loahpahuvvui 06.03.24 dii. 17.15.